

Artikleid Rapla tellisetehasest vanadest ajalehtedest digiarhiivist Digar

(kirjaviis muutmata)

Postimees nr. 135, 20. juuni 1900:

Esimene sõit Tallinna-Wiljandi raudteel.

....Hagudist ära sõites wiib tee jälle üle Raudaru maantee Taku kõrtsi lähedal, üle peremeeste põldude, koguni ühe pere õunapuuaiast läbi, üle heinamaade, Waltu waksali. Siin peab imeks panema, jah koguni kahetsema, et waksal Rapla alewist niikaugale jääb. Rapla, mille tähtsus iga paewaga tõuseb, peab sellega leppima, et 3 wersta waksalist eemale jääb. Nüüd enam parata ei wõi, aga kahetsema saawad seda mitmed. Waltu waksal on kiwist ja õige kena maja. Waksali juurde on juba päratu suur **uus telliskiwi-wabrik** üles ehitatud....

Tallinna Teataja , nr. 156, 11. juuli 1912:

Kui palju on Tallinna wabrikutes töölisi?

... Tallinna kreisis on kolm wabrikut: Kohila paberiwabrik (166 m. 28 n), **Girardi teliskiwiwabrik** „**Waltu**“ (76 meestöölist., 4 naistöolist) ja Loksa teliskiwiwabrik (422 m., 25 n.).

Tallinna Teataja (1910-1922), nr. 4, 7 jaanuar 1914:

Waltu teliskiwibabrik tahtvat Kuusiku mõisa käest tüki maad osta, kust savi saaks, sest et wabriku juures olew savi liig lubjaga segatud on ja kivide valmistamiseks kõlbmata. Et mina, nende ridade kirjutaja, tähendatud wabrikule väga ligidal seisan ja sarnasest asjast midagi ei ole kuulnud, siis läksin isiklikult wabriku direktori juurde seda asja ligemalt järele pärima. -Wiimane pani seda juttu ainult naeruks ja tähendas, et wabrikul oma päralt väga head savi kuni 400 miljoni kivi jaoks on, mis ka selle läbi tõendust leiab, st käesoleval aastal wabrik suurendamise läbi poole rohkem teliskiwa hakkab valmistama kui siia maani. Mis aga lubjasse puutub, siis ei olegi Eestimaal palju niisugust savi, kus mitte lupja sees ei oleks, ja teiseks on selle wastu teatud abinõu tarvitusele võetud, nii et lubja kahjulikud tagajärjed täieste ära hävitatakse, mis tänawu aasta septembrikuust saadik juba tarvitusel on ja mille läbi praegused **Waltu teliskiwiwabriku** kivid endistest hulga paremad on, nii hästi karva (värvi), kõvaduse kui ka vastupidavuse poolest. Kuusiku ja Kabala mõisas võeti sawilademete katsumine ainult sellepärast ette, et seal kuulujuttude järele head savi pidanud olema, millest katusekiwa oleks võinud valmistada, kuid polnud midagi sellesarnast, ehk kui oli, siis õige vähe.

Tallinna Teataja (1910-1922), nr. 108, 16. mai 1915:

Uus alew tekkimas.

Hermeti jaama juurde, Viljandi raudtee äärde, hakkab uus alew tekkima. Sealt müüb **Waltu** mõis kruutisid, mida juba mitmed on ostnud. Ka majade ehitamisega tehtawat algust. Tulewase alewi lähedal asub ka kuulus **Waltu teliskiwiwabrik**. Hermetist on Rapla alewisse kõigest kaks wersta, mis arwata laseb, et need kaks alewit tulewikus ühte kaswawad.

Tallinna Teataja (1910-1922), nr. 171, 30. juuli 1915 :

Kiri Raplast.

Waltu teliskivi wabrikust. Wabriku tööstusest. Palkadest. Tööoludest ja tingimistest. Palgamaksmisest. Töolistega ümberkäimisest. Terwishoiu alalt. Töölise waimlisest küljest.

Kuulus „**Waltu**” teliskiwibabrik asub Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee Hermeti jaama juures, 2 ja pool wersta Rapla alewist. Wabrik asutati 1899. a., töötas esite ühe, nüüd mitmendat aastat kahe wahetusega. Kui praegune direktor hr. Schröder siia tuli, ehitati wabriku sisseseade mitmeti ümber, näit., käsitsi kärude asemele raudteed ja rullikud, kiwide kuiwatamise tarbeks wentilator, nii et külmaga (kuigi wähesel mõedul) kiwa wõib teha. Ka elektriwalgustus seati läinud aastal sisse. Nii wõib wabrik praeguste täiendustega kuni 5.000.000 kiwi aastas walmistada, kuna waremalt ainult 2 —3 000 000 wõis walmistada.

Nii töötab wabrik kaunis heade tagajärgedega ja kasudega. Isegi kroonu tööde tarwis tarwitati „Waltu” kiwa. Töölisi on wabrikus umbes 89 —100 ümber; nendest 10 —15 nais töolist; peale selle weel alaealisi 13 —15-a. poisikesi. Meesterahwastele maksetakse päewatöös 8—12 kop. tunnis, naistöolistele ja poisikestele 6 kop. tunnis. Meesterahwastele tükitöös 7 —12 kop. iga walmistatawa toore kiwi tuhande pealt. Sellega teeniwad meesterahwad 129 —250 kop. tükitööga päewas. Naisterahwad ja poisikesed teeniwad tükitöös 80 kop. kuni 1 rbl. päewas. Seda palka wõiwad ainult wilunud töölised kõige suurema jõupingutusega teenida. Egas muidu töölised isekeskis seda Siberi sunnitööks ei nimeta. Wabriku ülemus toonitab aga sagedaste, et see ainuke (!) wabrik Eestis on, kus töölised nii „kerge waewaga õige head palka” wõiwad teenida.

Tööd tehakse suwekuudel kahe wahetusega kella 6 hom. kuni kella 6 õhtuni, laupäewa ööd ühes arwatud. Sellest tuleb söögiajad 1,5 tundi maha arwata; nii tuleb tööaja pikkus 10,5 tundi, mis wõrdlemisi pikk tööaeg on. Niisama pikk tööaeg on ka naisterahwastel ja alaealistel ja tuleb neil kahe wahetusega ilma eraldamata ka ööseti töötada. Sellest wõib järeldada, kui roosilised tööolud ja palgatingimised on. Palgamaksmine jätab paljugi soowida. Palka maksetakse iga kahe nädala tagant, kuid see on wiimasel ajal päris harilik nähtus, et pea igalühel üks osa palka sisse jäetakse. Selle tõttu on peale palgamaksmist pikk rida töölisi kontori ees, kel 1 rbl., kel 2 rubla puudu on. Pika kauplemise ja õiendamise peale lubatakse muist kätte maksta, kuna muist saamata jääb, teisel maksu korral kordub jällegi samane nähtus.

Töolistega ümberkäimine jätab ka mõndagi soowida. Jämedad sõnad on päris harilik asi. Jämeda ümberkäimise poolest seisab esimesel kohal küll kohalik wabriku direktor. Wiimasel ajal on ka üks tööjuhataja temast eeskuju wõtnud ja ei jää oma leiwawanemast selles sugugi taha. Kui praegune direktor hr. S. siia tuli, siis rääkis ta eestlastest täieste halwakspidawalt, sest Daanis ei olewat ühtegi nii suurt lolli ega laiska, kui eestlane! Isegi töölisi toodi Daanist, aga sest ei tulnud midagi wälja; lõpuks pidi ta tunnistama, et daanlased weel laisemad on. Rekordi wõttis töolistega ümberkäimises küll wabriku walitseja hr. F. kes omale lubas töolistega “kätega rääkida” ja neid „Wene seaks” sõimas. Nüüd aga, kus nimetatud herra direktoriga wastamisi minnes lahkuma pidi, tehti asja kohta protokoll; waremalt püüti seda asja täieste maha salata.

Terwishoidlisest küljest jääb nii mõndagi soowida. Puudusid mitmes kohas kaitsewõred; nüüd on aga selle peale rohkem tähelepanemist pööratud ja seda wabriku inspektori siiatuleku kartusel. Puhtuse poolest ei seisa wabrik mitte küll esimesel kohal. Et Raplas praegu arst puudub, siis annab arstiabi Türi alewi arst, kes neljapäewiti Rapla alewis haigeid wastu wõtab.

1914. aastal asutati siia ka haigekassa, waliti eestseisus ja anti töölistele trükitud põhjuskirjad kätte. Sõja tulekul jäi see täieste soiku, pole peale selle enam kippu ega kõppu sellest kuulda. Töölised siin midagi korda ei suuda saata, sest selleks puudub neil arusaamine. Nii pole haiguse korral (peale suuremate wigastuste) kuskilt abi saada. Waimliselt seisawad töölised küll, kahjuks, madalal järjel; puudub arusaamine ja üksmeel ühis- ja seltskondlisest tegewusest. Et keegi Rapla tarwitajate-ühisufe ehk tuletõrjajateseltsi liige oleks, seda otsid asjata. Praegu on wabrikus tööliste puudus, sest palju töölisi lähewad kroonu töösse, kus palk ja ümberkäimine parem on. Wiimasel ajal on wabrikus walitsus hakanud iga tuhande kiwi pealt 5 protsenti maha arwama, mis tööliste seas suurt nurinat sünnitab.

Keegi tööline.

Päewaleht, nr. 232, 13. oktoober 1920:

Rapla telliskiwi tehas.

Teatavasti seisis kevadep ja suwel tööliste puuduse pärast Raplas **Pihlaka telliskiwi wabrik**. Tehas on oma ehituste poolest üks suurematest. Nüüd umbes paari kuu eest algas töö uuesti. Sawi on õige rohkesti wälja wõetud. Kiwide põletamine algab lähemal ajal. Et ehitusi tänawu wähe; siis on telliskiwide järele nõudmine keskmine. Töölisi on wabrikus ligi 20 inimest.

Postimees 14. november 1924:

Telliskiwi-, lubja- ja kipsitööstus

.....Enne ilmasõda tegutsesid Eestis 150 telliskiwiwabrikut, missugused aastas 30.000.000 telliskiwi ümber walmistasid. Suurem osa toodangust tarwitati siseturul ära, kuna wähesturgudele saadeti. Neis wabrikutes oli enne maailmasõda umbes 700 töolist töös. Kuid 1914. a. peale oli telliskiwitööstus sunnitud osalt töötamist seisma panema, mis tööliste puudusest ja ehituste lõppemisest tingitud oli. Peale Eesti sõja on osa wabrikutest alanud tööd ja nende arw on praegu 60 ümber. ...Peale Loksa ja Sindi oleks suurematest telliskiwiwabrikutest weel nimetada **Waltu telliskiwiwabrik** Harju maakonnas, 1 kilom. Hermeti jaamast, Ilmatsalu telliskiwiwabrik Tartu maakonnas, Tähtwere wallas....

Ühistöö : Rapla maakonna ajaleht, nr. 35, 22 märts 1960:

Joh. **Jürna nim. Tellisetehas** hakkab lähemal ajal valmistama Eesti NSV-s esmakordselt uut seinakatte materjali klaasist, valge glasuuriga kaetud metlahhplaate, suurusega 150x150 mm ja ka teistes mõõtmetes, vastavalt tellijate soovidele.

Ühistöö : Rapla maakonna ajaleht, nr. 114, 22 september 1960:

Kohalik tööstus näitas oma parimat

....Joh. **Jürna** nimeline Tellisetehas esitas näitusel oma tooteid. Seal olid harilikud ja kärgtellised, glasuuritud ja glasuurimata ahjupotid. Et aga praegu on moes pastelltoonid, siis tundus wõõrastavana mürkroheline glasuur. Küllap tellisetehase inimesed peaksid korra veel plaani pidama, et anda tarbijatele igati maitsekaid ja moodsaid ahjupotte....

Ühistöö : Rapla maakonna ajaleht, nr. 128, 25 oktoober 1960 :

Johannes **Jürna** oli Rapla valla Valtu mõisa töölise poeg. Noorukina töötas ta algul samas mõisas, hiljem **Valtu tellisetehases**. 15-aastasena sattus ta 1905. a. revolutsiooni tormi, nägi talupoegade relvastatud ülestõusu Raplas ja hiljem karistussalkade verist tegevust.

Ühistöö : Rapla maakonna ajaleht, nr. 54, 7 mai 1960:

Raplas avati 2 mälestustahvli

30. aprillil avati Raplas, Viljandi mnt. 88 Joh. **Jürna** nimelise Tellisetehase vanal tööliste majal mälestustahvel revolutsionäärile, endisele tellisetehase töölisele Kustas Jollerile, kes mõrvati karistussalga poolt 30. detsembril 1905. aastal. Kustas Jolleri elust ja revolutsioonilisest tegevusest rääkis Joh. Jürna nimelise Tellisetehase direktor sm. Ärmus.

Teine mälestustahvel avati Rapla revolutsioonilisele komiteele, kes juhtis 1905. aastal talupoegade relvastatud ülestõusu ja oli ühtlasi revolutsioonilise tegevuse juhtivaks keskuseks Lõuna-Harjumaal. Mälestustahvel kinnitati praegusele sidekontori hoonele, kus revolutsiooniline komitee 1905. a. töötas.

Raplamaa Sõnumid, nr. 17, 22 aprill 2020

Juhtkiri : **Igavene jürna värk selle Jürna tänavaga**

Kui mingile paigale on pandud nimi, võib arvata, et eesmärk on millegi põlistamine. Vähemalt arvatakse, et kui kuskil linnakeses on Kaasiku tänav, siis tuleb uskuda, et kunagi on selles kohas kohisenud kased. Kui tänav nimi on seotud konkreetse inimesega, siis pole kahtlustki, et selle naise või mehe mälestust on nimepanijad pidanud oluliseks. Nii ei ole mingit kahtlust ka selles, et Raplas asuva Jürna tänavaga on tahetud põlistada Johannes Jürna mälestust.

Kuigi seal tänavalõpus asunud tellisevabrikuga oli jutuks oleval mehel pistmist ainult nii palju, et kunagi kauges nooruses oli ta olnud seal tellisevalaja, mingil hilisemal ajal, võib arvata, et millalgi Vabariigi alguses, ka tellisetöölise ametiühingu kõneisik. Paraku ei ole need kaks fakti kindlasti põlistamist väärt. Küll aga mehe muu tegevus. Näiteks see, et 1917. aastal asutas ta Rapla punakaardi, millega käis Harju- ja Viljandimaal mõisaid üle võtmas. Või see, et ta oli 1920. aastate alguses EKP Rapla Komitee organisaator ja kuulus 1924. aasta 1. detsembri riigipöördekatse korraldajate hulka. Kindlasti on see kõik osa meie ühisest ajaloost, mida võib küll häbeneda, kuid ei saa maha salata. Ja kui nüüd kellelgi on eesmärk just see osa ajaloost põlistada, siis tuleks seda ka ausalt välja öelda, mitte seletada, et me võtsime perenimel jott-tähe ja punkti eest ära ning Jürna ei olegi enam see Jürna, on lihtsalt üks murdesõna. Meil pole õnnestunud välja selgitada, mis murdest see laenatud on ja mida tähendada võiks, aga kõlab, nagu oleks üks väga jürna värk ehk paha asi. Kuid olgu. Niisiis tellisetehasega polnud sellel mehel tõesti märkimisväärset pistmist.

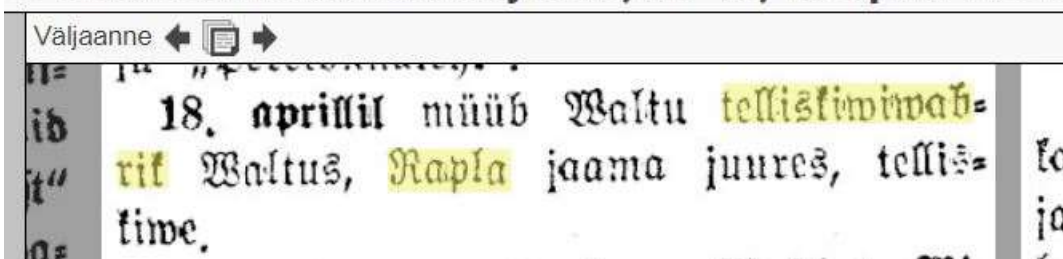
Valtu (Waldau) tellisevabriku asutas hoopis parun Alexis Häntschel Oliver Girard de Soucanton (1857-1915). Sellise nimega väikelinna tänav pälviks muidugi väga laialdast tähelepanu, kuid oleks pikaldasevõitu eestlastel natuke keeruline ühe korraga välja tulistada. Kui, siis võiks hädapärast kõne alla tulla rahvapärased variandid sellest pikast nimest – Suka Anton või Siirak. Uhkelt kõlaks ju needki. Aga kui soovitakse eestimaiseks jääda, sobiks tänavale näiteks lihtsalt Pihlaka. Seda nime kandis mees, kes ostis Valtu tellisevabriku 1917. aastal paruni pärijatelt ja arendas seda kuni 1940. aastani, kui tulid Jürna seltsimehed, kes ettevõtte natsionaliseerisid ja neljakümnendate aastate

teises pooles Jürna-nimeliseks tegid. Sobiks ka lihtsalt Saviangu, sest seal lähikonnas läiklevad veesilmad on pikki aastaid telliste tegemiseks savi andnud. Niisugune lugu siis, kus vallavolikogu peab otsustama, kas põlistada oma otsusega **Jürna** mälestus või valida üks siin pakutud variantidest. Aga otsustama peab, et asi lõpuks selge oleks.

Kuulutus 22. juuni 1918 Päewaleht

① Maa Hääl : maarahva ajaleht, nr. 45, 18 aprill 1934

Terweid, tuge-
waid, kaineid
töölisi

Kuulutus Päewaleht 2. juuli 1911:

tarvitab „Waltu“ telliskiwabrik, Tallinn peale. Korter nr. 1. Aadress: „Waltu“ telliskiwabrik. Ст. Херметъ, Фелл. жел. дор.

Väljaanne ◀ ▶

Ehitushooaeg Raplas.

Rapla on üks neist alevikudest, kes viimase ajal jõudsasti kasvab. Ka tänan aastal ehitatakse seal terve rida uusi maju. Peale eramajade on ka seltskondlised ettevõtted ehitamas: endise Ulu kõrtsi asemele ehitab Rapla ühispank uut kahekorset kiivist pangamaja ja hariduselts ehitab oma majale saali ja kõrvalruumid otša. **Waltu telliskivivabrik**, mis paar aastat oma suurte tagavarade pärast seisis, on nüüd viimastest lahsti saanud ja tänan suwel jälle tööle hakanud.